

Л. М. Акімова,
к. е. н., доцент, Національний університет водного господарства та природокористування
ORCID: 0000-0002-2747-2775 <<http://orcid.org/0000-0002-2747-2775>>

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

L. M. Akimova

STAGES OF ESTABLISHMENT OF ECONOMIC SAFETY OF STATE: FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE

У статті проаналізовано проблеми економічної безпеки країни. Систематизовано рівні економічної безпеки. Досліджено періодизацію розвитку економічної безпеки держави. Проаналізовано етапи розвитку економічної безпеки в Україні. Обґрунтовано визначення та значущість економічної безпеки на різних рівнях.

The article analyzes the problems of economic security of the country. Systematic levels of economic security. The periodization of the development of the economic security of the state is investigated. The stages of development of economic security in Ukraine are analyzed. The definition and significance of economic security at different levels are substantiated.

Ключові слова: економічна безпека держави, глобалізаційні виклики і загрози, соціальні чинники, загрози, соціально-економічна безпека.

Key words: economic security of the state, globalization challenges and threats, social factors, threats, socioeconomic security.

Постановка проблеми. В умовах прискореної глобалізації світового господарства однією з найважливіших економічних проблем в Україні є зростання загроз, зокрема, економічній безпеці держави. Проблеми у сфері забезпечення економічної безпеки не дозволяють створити умови для економічного зростання, ускладнюють здійснення ефективної реструктуризації економіки, мають негативний вплив на фінансову, податкову, страхову сфери та бюджетний процес країни.

Крім того, світовий досвід вказує на те, що без активної регулюючої ролі держави не може бути ефективною, соціально орієнтованою ринковою економікою, не говорячи вже про ефективність забезпечення економічної безпеки країни. Немає жодної країни з високорозвинутою економікою, де б держава ліквідувалась від регулювання ключових соціально-економічних процесів.

Зневажання економічною безпекою може призвести до катастрофічних наслідків: занепаду галузей економіки, банкрутства підприємств та підриву системи життєзабезпечення нації з подальшою втратою суверенітету. Зазначені проблеми виникли насамперед за рахунок невідповідності соціального, економічного розвитку країни та відсутності наукового обґрунтування реформ, що проводяться.

Необхідне всебічне вивчення зазначених проблем, прорахування можливих результатів, формування мети реформ та оцінка соціально-економічних наслідків, що в свою чергу буде сприяти економічній безпеці.

Ступінь розвитку науки визначається рівнем вивчення її історії. Тому знання історії економічної безпеки можна вважати необхідним підґрунтям для оцінки теперішнього стану аналітичної науки та практики і перспектив розвитку в майбутньому.

Проте до теперішнього часу немає єдиного підходу до розгляду розвитку економічної безпеки і відповідно й назви цієї науки та її змістовного наповнення, тому і залишається одним з найбільш дискусійних питань, що потребує подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання історії економічної безпеки піднімається у працях багатьох вчених: Абалкін Л.І., Андрієнко В.М., Козаченко А.В., Мошенський С.З., Крутов В.В., Савін В.А., Тамбовцев В.Л., Кулик В., Ермошенко Н.Н., Муртіян В.І., Мігус І.П., Рубанов В.В., Ткаченко В.Г., Мних С.В., Каракоз І.І. та ін. у яких майже докладно висвітлені етапи становлення та розвитку економічної безпеки як науки та практичної діяльності.

Разом із тим, певні аспекти даної проблеми потребують додаткового вивчення та доопрацювання, зокрема щодо порівняння зарубіжного та вітчизняного досвіду становлення економічної безпеки держави.

Метою дослідження є дослідження етапів становлення економічної безпеки держави: зарубіжний та вітчизняний досвід в контексті розвитку суспільно-економічних відносин та економіки країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення економічної безпеки – це гарантія самостійності та незалежності держави, умова стабільності і ефективного функціонування суспільства. Економічна безпека є видовою складовою національної безпеки і водночас належить до системи категорій економічної теорії. У науковий обіг в Україні ця дефініція увійшла трохи більше десяти років тому, що є досить невеликим строком для її усестороннього теоретико-методологічного аналізу. Про це свідчать наукові протиріччя, які зумовлені відсутністю єдиного підходу у розумінні природи та сутності економічної безпеки, в розробці та опануванні ефекти в них способів і засобів попередження загроз і забезпеченні стабільного розвитку економічної системи країни. В силу цього розробка фундаментальних і науково-прикладних проблем економічної безпеки виражає не тільки запит економічної теорії, але й потребу господарської практики.

Незважаючи на відносну новизну теорія економічної безпеки та питання з її забезпечення мають довгу історію соціально-економічного теоретико-методологічного дослідження. Ще у працях античних мислителів, зокрема у Платона («Держава» і «Закон»), зустрічаємо нормативне уявлення про безпеку як стан, який ще не притаманний господарській системі, але може бути досягнутий у результаті певних соціальних перетворень. У своїх творах Платон висунув проекти ідеального політичного ладу, який передбачав стабілізацію рабовласницького устрою та вихід із глибокої кризи. Особливу роль у цих перетвореннях Платон відводив державі.

Питання стосунків між населенням, державою й урядом у контексті забезпечення виживання, добробуту та захисту від зовнішніх загроз зустрічаються і в працях мислителів епохи Відродження, зокрема Н. Макіавеллі («Государ», «Роздуми про першу декаду Тіта Лівія», «Про воєнне мистецтво») та Т. Гоббса («Левіфан») [1].

Як соціальний феномен поняття безпеки почало формуватися у зв'язку із можливим порушенням рівноваги суспільної системи внаслідок її розвитку, небезпеки існування та можливостей досягнення цілей розвитку. Потреба у захисті постала разом з великими географічними відкриттями, поділом ринків сировини, розвитком зовнішньої торгівлі та промисловості.

Становлення економічної безпеки як науки (суспільно-економічної науки) та практичної діяльності з урахуванням розвитку суспільно-економічних відносин, економіки країни на різних рівнях, паралельно з історією економічної думки, науки про управління, бухгалтерського обліку тощо [2].

Деякі вчені вважають, що саме з появою політичної економії пов'язаний розвиток економічної безпеки. Спочатку – у найпростіших формах, а пізніше – як система спеціальних знань для дослідження причинно-наслідкових змін економічних процесів і явищ. Інші вчені обґрунтовано пов'язують виникнення економічної безпеки зі становленням бухгалтерського обліку, з балансознавством, який почав формуватися у кін. ХІХ – поч. ХХ ст. у межах бухгалтерського обліку.

Критерієм періодизації історії економічної безпеки є відмінність у розумінні предмету економічної теорії в різні періоди часу – як частини моральної філософії, науки про матеріальне багатство, і науки про раціональну поведінку людей. На основі цього критерію виділено такі періоди в історії економічної безпеки держави (табл. 1).

Отже, економічна думка зародилася ще у стародавньому світі. Це була певна система поглядів на господарські явища, на рушійні сили економічної діяльності людей. У працях Ксенофонта, Платона, Аристотеля, а також мислителів стародавнього Риму, Індії, Китаю міститься спроба з позицій свого часу з'ясувати загальні принципи економічного розвитку. Піфагор уперше визначив безпеку як прийом, а точніше метод, яким можна користуватися в усіх науках, у тому числі й в економічних. Початок розвитку економічної теорії і самого слова “економіка” відбувається у Стародавній Греції, в роботах деяких видатних старогрецьких мислителів. Тому початок становлення економічної науки слід відносити саме до цього часу і до цієї країни.

Таблиця 1.
Періодизація розвитку економічної безпеки держави

	I етап V ст. до н.е. – сер. XVIII ст. н.е.	II етап кінець XVIII ст. – XIX ст.	III етап кінець XIX ст. – теперішній час
Зміна розуміння економічної теорії	Економічна теорія – частина моральної філософії, тобто етики. У цей період економічна наука носила майже виключно нормативний характер.	Економічна теорія – наука про матеріальне багатство, про закони виробництва та розподілу матеріальних благ. Фізіократами, представниками класичної політичної економії, а також К. Марксом економічна наука трактувалася як наука про господарство.	Після Маржиналістської революції економічна теорія – наука про особливий тип поведінки людей – про раціональну поведінку.
Внесок у розвиток економічної безпеки держави	Древньогрецькі мислителі (Ксенофонт, Аристотель). Здійснювався аналіз господарських фактів (операцій), які стосувалися переважно мінових товарних операцій	Класична політична економія (А. Сміт, Д. Рікардо, Т. Роберт Мальтус, Ж. Батіст, Дж. Мілль). Дослідники робили акцент на аналізі проблем виробництва і розподілу матеріальних благ, зокрема, проблемі цінності, яка визначалася виробничими витратами.	Маржиналізм і неокласика (Г. Госен, Й. фон Тюнен, А. Огюстен Курно). Акцент на сфері споживання, використанні дедуктивних методів дослідження. Всі економічні явища оцінювалися з точки зору окремого суб'єкта господарювання.
	Середньовічні мислителі (Ф. Аквінський, У. Оккам). Необхідність викликана потребою робити оцінку прибутків господарств, оскільки дослідники засуджували отримання торгового прибутку.	Німецька історична школа (І. Кант, Й. Фіхте, Ф. Ліст та ін.). Автори трактували народне господарство як єдине ціле, частини якого знаходяться у постійній взаємодії між собою, розуміли господарство як еволюціонуючу систему, яка проходить у своєму розвитку різні стадії.	Кейнсіанство (Дж.М. Кейнс). Результатом Кейнсіанської революції є виділення в самостійну дисципліну – макроекономіки.
	Меркантилісти (У. Стаффорд, Т. Ман, А. де Монкретьєн). Дослідження направлені на нормативний опис діяльності держави.	Сучасна радикальна політична економія (К. Маркс та ін.). Економічний аналіз заснований на діалектичній філософії.	Монетаризм (М. Фрідмен, К. Бруннер, А. Мельтцер, А. Шварц). Висунена ідея портфеля активів передбачала розподіл наявних у індивіда ресурсів.
			Старий інституціоналізм (Т. Веблен, У.К. Мітчелл, Дж.М. Кларк). Дослідники визначали соціальну направленість, оскільки дії окремих суб'єктів визначалися ситуацією країни і їх цілі формувалися суспільством
		Сучасний інституціоналізм (Р. Коуз, Р. Нельсон, Л. Тевено). Економічна безпека направлена на оцінку ролі інститутів та їх впливу на господарство на основі принципів раціональності та методологічного індивідуалізму, знаходження резервів мінімізації витрат	

Джерело: складено автором на основі [3-9]

Сьогодні під економічною безпекою розуміють спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, здійснювати поступальний розвиток економіки з метою підтримання стабільності суспільства і достатнього оборонного потенціалу за будь-яких умов і варіантів розвитку подій.

Уперше розв'язання проблеми забезпечення економічної безпеки, в рамках національної постало у Сполучених Штатах Америки у 30-ті роки. Її актуальність зумовлювалася перерозподілом ринків сировини, загостренням конкуренції на світових ринках, монополізацією внутрішніх ринків. Цей період пов'язують з Першою світовою війною і Великою депресією. У 1934 році президент США Ф. Рузвельт сформував Федеральний комітет з економічної безпеки, а в 1935 році – Управління соціального забезпечення. У цьому ж році були прийняті закони з економічної безпеки особи та соціального захисту населення [10].

Тривалий час існувало розуміння економічної безпеки як однієї із характеристик глобального військового протистояння соціалістичних і капіталістичних систем, тобто економічна безпека розглядалася як забезпечення життєдіяльності національних економік в умовах військових дій і «холодної війни». Як різновиди цієї концепції існували підходи, відповідно до яких економічна безпека розумілася як забезпечення можливості країни вижити в умовах стихійних лих і екологічних катастроф або в умовах національних і світових економічних криз.

Виділення економічної безпеки у спеціальну галузь знань вченими пов'язується з двома основними передумовами: диференціацією наук як об'єктивної закономірності розвитку наукової діяльності; задоволенням практичної потреби у достовірній інформації у зв'язку з розвитком продуктивних сил, удосконаленням виробничих відносин, розширенням масштабів виробництва.

Як стверджувала проф. С.Б. Барнгольц [11] «Розглядаючи витoki економічної безпеки, можна сміливо стверджувати, що він є невід'ємною частиною, універсальним методом, що використовується у всіх науках, об'єктом вивчення яких є економіка – від економічної теорії, що виявляє макроекономічні закономірності розвитку суспільства, до економіки підприємства, де економічна безпека розглядається як серцевина пізнання». Доцільно більш детально розглянути підходи авторів (табл. 2).

Таблиця 2.
Етапи розвитку економічної безпеки в Україні

Етапи	Характерні особливості етапу
I етап до 1917 р	формування економічної безпеки, що зумовлено доцільністю і необхідністю здійснювати економічний баланс підприємства і його прибутків.
II етап 1917 – 1930 рр.	перехід від політики військового комунізму до НЕПу – становлення і розвиток економічної безпеки в умовах одержавлення засобів виробництва (підвищення вимог пов'язане із відміною комерційної таємниці та введенням централізованого планування в масштабах народного господарства та контроль за виконанням планів кожним підприємством)
III етап 1931 – 1940 рр.	перехід до командно-адміністративної економіки – розвиток методики, яка включає всебічну оцінку господарської діяльності підприємства з точки зору визначення ступеня виконання плану.
IV етап 1941 – 1991 рр.	становлення і розвиток галузевого та інших його напрямів, удосконалення напрацювань попередніх періодів: за воєнних часів – сприяє зростанню випуску високоякісної продукції з найменшими витратами, в післявоєнний період – на перше місце висувалися питання виробництва.
V етап з 1991 р. – до теперішнього часу	спроби пристосування напрацювань попередніх періодів до сучасних умов перехідного періоду (ринкові засади господарювання, роздержавлення, демонополізація виробництва, конкуренція, ризик).

Джерело: складено автором на основі [12-17]

Енергетичні, продовольчі та сировинні кризи 1970 – 90-х років стали передумовою народження поняття «міжнародна економічна безпека», яке трактувалося як система заходів, направлених на нормальне функціонування економічних відносин між країнами світового співтовариства.

Комплекс заходів включав контроль за виконанням міжнародних договорів і контрактів, виключаючи різноманітні прояви дискримінації у зовнішньоекономічних відносинах держав. Науковці провідних розвинутих країни світу почали розробляти стратегію міжнародних економічних відносин з метою забезпечення сталості економічного ладу та збереження миру на Землі. Людство почало спрямовувати зусилля на розв'язання загальносвітових проблем [18].

Доцільно зазначити, що в колишньому Радянському Союзі буквально з моменту його створення деяким аспектам безпеки приділялась особлива, інколи гіпертрофована увага. В першу чергу мова йде про забезпечення обороноздатності країни і так звану державну безпеку – сферу дії КДБ. В економічній сфері проблеми безпеки розглядалися переважно у сфері зовнішньоекономічної діяльності чи економічної злочинності. Тому на початку 90-х років особливої актуальності питання економічної безпеки набули для тих постсоціалістичних країн, економіки яких переживали трансформаційний період свого розвитку. Стали необхідними нові орієнтири, шляхи та способи формування принципово іншої моделі національної економічної безпеки. Ці проблеми вперше були розглянуті у 1994 році у публікаціях Абалкіна Л., Архипова А., Городецького А., Михайлова Б., Сенчагова В., Татаркіна А., Тамбовцева В., Олейнікова Є. та інших.

Основним критерієм економічної безпеки держави є здатність її національної економіки зберігати чи швидко відновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах припинення зовнішніх поставок чи кризових ситуацій внутрішнього характеру. У 1999 р. спеціалістами провідних американських та канадських інститутів було визначено, що економічна безпека — фундаментальна основа економічно ефективної держави в цілому. В свою чергу, економічно ефективна держава — це держава, яка відстоює свої національні інтереси та забезпечує свою національну економічну безпеку в визначений час та за даних обставин в умовах необмеженої міжнародної конкуренції [19].

У цей же час в Україні Г.А. Пастернак-Таранушенко [20] започатковує науку про економічну безпеку держави – економіку (economic security of state), в основі якої лежить теорія потенційних конфліктів, яка передбачає те, що поява нової незалежної держави на арені світового господарства водночас породжує її конфліктність з іншими державами.

Проте, серед українських вчених і спеціалістів-практиків поки що не сформувалося єдиної теоретично і методологічно обґрунтованої точки зору на економічну безпеку як на наукову категорію. В економічній літературі розрізняють мега-, макро-, мезо- та мік- рівні економічної безпеки (табл. 3).

Таблиця 3
Ієрархія рівнів економічної безпеки

Рівні економічної безпеки	Складові елементи економічної безпеки
Мегарівень	Глобальна економічна безпека; Міжнародна економічна безпека.
Макрорівень	Національна економічна безпека.
Мезорівень	Економічна безпека регіону.
Мікрорівень	Економічна безпека підприємства; Економічна безпека підприємця (особи).

Джерело: складено автором на основі [21-24]

До мегарівня відносять міжнародну економіку, а також в комплексному її уявленні глобальну або світову, особливостями цього рівня є градація країн за ступенем економічного розвитку. Україна, на жаль, ще знаходиться далеко не на перших позиціях; це в свою чергу визначає умови функціонування національної економіки.

До макрорівня відносять національну економіку, економічну безпеку якої забезпечує стале зростання всіх макроекономічних показників. В українській економіці в теперішній час продовжується зниження за всіма основними економічними показниками.

До мезорівня відносять економіку регіонів. Цей рівень, на наш погляд, є найбільш перспективним для економічних перетворень. Особливістю економіки цього рівня є максимальна наближеність ресурсів і результатів до населення. Вдалі економічні перетворення у кожному регіоні сприятимуть зростанню економіки країни у цілому.

Такий вплив більш ефективним і оперативним за дію комплексних загальнодержавних заходів. До мікрорівня класично відносять економіку підприємства. Це базовий рівень економіки регіону та країни, де майже всі економічні перетворення, по суті, направлені на поліпшення функціонування окремого підприємства, їхніх об'єднань та підприємств. Сутність економічної безпеки розкривається в системі критеріїв, показників та порогових значень.

Серед українських вчених це і «наявність в державі достатніх можливостей для забезпечення репродукції виробничого потенціалу в промисловості, сільському господарстві та в усіх сферах докладання соціально корисної праці, а також для забезпечення стабільності суспільного ладу, суверенності держави» [25], і «спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, здійснювати поступальний розвиток економіки з метою підтримання стабільності суспільства і достатнього оборонного потенціалу за будь-яких умов і варіантів розвитку подій» [26], і «спроможність держави самостійно виробляти і здійснювати власну економічну політику, а також визначати та реалізувати власні національні інтереси тощо» [27], і «здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу нормальному розвитку країни, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [28].

Вищенаведені автори підходять до визначення суті та ознак безпеки через дієво-функціональну активність суб'єктів з нейтралізації загроз і небезпек. Подібний плоралізм у більшості обумовлений досить неоднозначним підходом до виявлення онтологічних характеристик феномену безпеки. В одних випадках безпека розглядається як стан певного об'єкта, в інших – як умова стабільного, стійкого розвитку, в третіх – як результат певних суб'єктивно-управлінських дій. Вказані підходи, доповнюють один одного, акцентуючи увагу на системні, процесуальні, структурні, функціональні властивості безпечної існування особистості, суспільства, держави, цивілізації в цілому [29].

Економічна безпека є однією з важливіших складових елементів національної безпеки, відображаючи причинно-наслідковий зв'язок між економічною міцністю країни, її військово-економічним потенціалом та національною безпекою. Цей зв'язок передбачає свідому підтримку в державі визначених пропорцій між накопиченням валового внутрішнього продукту та військовим будівництвом. Тобто економічна безпека є засобом захисту національних інтересів держави. Україна поряд із здійсненням політики виходу з гострої економічної кризи має визначити нову, науково-обґрунтовану стратегію економічної безпеки. Йдеться про активізацію державного сприяння економічному динамічному розвитку всіх господарчих суб'єктів, забезпечення гарантованого захисту національних інтересів, впровадження соціально направленої політики [30].

Практичне значення наукових результатів дослідження полягає в уточненні поняття «економічна безпека», що необхідно для успішного соціально-економічного розвитку держави та дозволяє виявити чинники сприймання розвитку економіки, розробити у подальшому ефективну стратегію виходу з економічної кризи.

Отже, зміст економічної безпеки держави зумовлений характером суспільного ладу, формами власності й відображає основні риси економіки на конкретному етапі її розвитку. Тому першочерговим є не копіювання надбань вчених-аналітиків попередніх періодів, а створення нової системи, адекватної запитам сучасного управління, на основі синтезу прогресивних здобутків минулих етапів із новими елементами логічної структури науки економічної безпеки; критичне переосмислення можливостей повнішої адаптації положень науки у майбутньому.

Висновки. Дослідження історичних етапів становлення та розвитку економічної безпеки держави є необхідною умовою для удосконалення її теоретичних засад за ринкових відносин.

Проведене дослідження дає можливість зробити наступні висновки. По-перше, з розвитком суспільних відносин, ускладненням виробничого процесу, наука кінця XIX ст. не відповідала зростаючим потребам практики. Тому виникла необхідність появи нової сфери знань, якою у результаті диференціації суспільних наук стала економічна безпека. По-друге, зміст економічної безпеки держави зумовлений характером суспільного ладу, формами власності й відображає основні риси економіки на конкретному етапі її розвитку. Доведено, що економічна безпека має відповідати запитам управління й враховувати вплив зовнішнього середовища на діяльність підприємства. Виконання вказаних вимог забезпечить ефективне управління підприємством.

Список використаних джерел.

1. Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение. *Вопросы экономики*. 1994. №12. С. 4—13.
2. Паньков В. Экономическая безопасность: мирохозяйственный и внутренний аспект. *Внешнеэкономические связи*. 1992. Вып. 8. С. 5—18.
3. Козаченко А. В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: кол. мон., 2003. 280 с.
4. Лазаришина І.Д. Економічний аналіз в Україні: історія, методологія, практика: монографія. Рівне, 2005. 369 с.
5. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. *Финансы и статистика*, 2001. 560 с.
6. Абалкин Л.И. Выступление на круглом столе Совета Федераций. *Приоритеты и механизмы экономической политики России в кризисный период*, 1999. Вып.8. С. 32.
7. Крутов В. В. Недержавна система безпеки як складова національної безпеки України: теоретико-правові аспекти. *Стратег. панорама*. 2008. №2. С. 100–103.
8. Рубанов В. В. Безопасность — лозунги, теория и политическая практика. *РЭЖ*. 1991. № 17. С. 31—41.
9. Бинько И.Ф., Шлемко В.Т. Как обеспечить экономическую безопасность Украины? *Всеукраинские ведомости*. 1997. № 138 (810). С. 3—8.
10. Рузвельт Ф.Д. Беседы у камина. Москва : ИТРК, 2003. 408 с.
11. Барнгольц С.Б., Мельник М.В. Методология экономического анализа деятельности хозяйствующего субъекта: учеб. пособие. Финансы и статистика, 2003. 204 с.
12. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: Навч. посіб. –Київ : Знання, 2000. – 378 с.
13. Тамбовцев В.Л. Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура, проблемы. *Вестник МГУ. Сер. 6. Экономика*. 1995. №3. С. 3.
14. Кулик В. Проблемы обеспечения национальной безопасности Украины. *Центр исследований проблем гражданского общества*, 2010. – 12 с.
15. Ващекин Н.П. Безопасность предпринимательской деятельности: учебн. пособ. Москва : Экономика, 2002. 334 с.
16. Шеремет А.Д., Майданчик Б.И. Актуальные вопросы развития экономического анализа в 80-е годы. *Бухгалтерский учет*. 1981. № 6. С. 26-27.
17. Мошенський С.З., Олійник О.В. Економічний аналіз: підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Житомир: ПП «Рута», 2007. 704 с.
18. Ніпіаліді О.Ю. Формування засад аналізу фінансового стану в контексті розвитку теорії економічного аналізу. *Регіональні перспективи*. 2001. № 2-3 (15-16). С. 166-166.
19. Ермошенко Н.Н. Определение угрозы национальным интересам в финансово-кредитной сфере. *Экономика Украины*. 1999. № 1. С. 4—12.
20. Кирьянов В. Ничто не действует так эффективно, как наказание рублем. *Газета «Сегодня»*. 2005. 26 января.
21. Пастернак-Таранущенко Г.А. Экономическая и национальная безопасность Украины. *Экономика Украины*. 1994. № 2. С. 51-57.
22. Шевчук В. Українська економічна думка на тлі сучасного цивілізаційного розвитку. *Collection of scholarly papers*. L'viv, 1996. С. 48-66.
23. Муртіян В.І. Економічна безпека України : навч. пос. Київ, 1999. 462 с.
24. Олейников Е.А. Экономическая и национальная безопасность: учебник для вузов. Москва : Экзамен, 2004. 768 с.
25. Ткаченко В.Г. Некоторые положения сущности и содержания экономической безопасности государства. *Экономист*. № 9. 2008. — С. 9-11.
26. Мігус І.П., Черевко О.В. Стратегічні пріоритети детінізації економіки України у системі економічної безпеки: макро та мікро вимір: кол. монографія. Черкаси, 2014. 442 с.
27. Каракоз И.И., Самборский В.И. Теория экономического анализа. *Выпущик. Головное изд-во*, 1989. 255 с.
28. Мігус І.П., Міненко М.В. Тіньова економіка і економічна безпека: політичні аспекти проблеми. *Вісник Черкаського університету. Серія Економічні науки : наук. вісник : зб. наук. праць*. Черкаси : Вид-во Чабаненко Ю.А., 2014. Вип. №12 (305). С. 67-71.
29. Розмайнский И.В., Холодилин К.А. История экономического анализа на Западе. Текст лекций СПб.: СПбГУ, 2000. 382 с.

References.

1. Abalkin, L.I. (1994), "Russia's economic security: threats and their reflection", *Voprosy jekonomiki*, vol. 12, pp. 4—13.
2. Pan'kov V. (1992), "Economic security: the world economic and internal aspect", *Vneshnejekonomicheskie svjazi*, vol. 8, pp. 5—18.
3. Kozachenko, A. V. Ponomarev, V.P. and Ljashenko, A.N. (2003), *Jekonomicheskaja bezopasnost' predpriyatija: sushhnost' i mehaniz obespechenija* [The economic security of the enterprise: the nature and mechanism of support], p. 280.
4. Lazaryshyna, I.D. (2005), *Ekonomicznyy analiz v Ukraini: istoriia, metodolohiia, praktyka* [Economic analysis in Ukraine: history, methodology, practice], Rivne, Ukraine, p. 369.
5. Kovalev, V.V. (2001), "Financial analysis: methods and procedures", *Finansy i statistika*, p. 560.
6. Abalkin, L.I. (1999), "Speech at the round table of the Federation Council. Priorities and mechanisms of Russia's economic policy in the crisis transition", vol.8, p. 32.
7. Krutov, V. V. (2008), "Non-state security system as a component of Ukraine's national security: theoretical and legal aspects", *Strateh. panorama*, vol. 2, pp. 100–103.
8. Rubanov, V. V. (1991), "Security - slogans, theory and political practice", *RJeZh*, vol. 17, pp. 31—41.
9. Bin'ko, I.F. and Shlemko, V.T. (1997), "How to ensure economic security of Ukraine?", *Vseukrainskie vedomosti*, vol 138 (810), pp. 3—8.
10. Ruzvel't, F.D. (2003), *Besedy u kamina* [Conversations at the fireplace], ITRK, Moscow, Russia, p. 408.
11. Barngol'c, S.B. and Mel'nik, M.V. (2003), *Metodologija jekonomicheskogo analiza dejatel'nosti hozhajstvujushhego sub#ekta* [Methodology of economic analysis of the business entity's activity], *Finansy i statistika*, vol. 204.
12. Korobov, M.Ya. (2000), *Finansovo-ekonomichnyi analiz diialnosti pidpriemstv* [Financial and economic analysis of enterprises], Znannia, Kyiv, Ukraine, p.378.
13. Tambovcev, V.L. (1995), "Economic security of host systems: structure, problems ", *Vesnik MGU. Ser. 6. Jekonomika*, vol. 3, p. 3.
14. Kulik, V. (2010), *Problemy obespechenija nacional'noj bezopasnosti Ukrainy* [Problems of ensuring national security of Ukraine], Centr issledovaniy problem grazhdanskogo obshhestva, p. 12.
15. Vashhekin, N.P. (2002), *Bezopasnost' predprinimatel'skoj dejatel'nosti* [Problems of ensuring national security of Ukraine], Jekonomika, Moscow, Russia, p. 334.
16. Sheremet, A.D. and Majdanchik, B.I. (1981), "Actual issues of development of economic analysis in the 80's ", *Buhgalterskij uchet*, vol. 6, pp. 26-27.
17. Moshenskiy, S.Z. and Oliinyk, O.V. (2007), *Ekonomicznyy analiz: pidruchnyk dlia studentiv ekonomichnykh spetsialnostei vyshchyykh navchalnykh zakladiv* [Economic analysis: textbook for students of economic specialties of higher educational institutions]. PP «Ruta», Zhytomyr, Ukraine, p. 704.
18. Nipialidi, O.Yu. (2001), "Formation of the principles of the analysis of the financial state in the context of the development of the theory of economic analysis", *Rehionalni perspektyvy*, vol. 2-3 (15-16), pp. 166-166.

19. Ermoshenko, N.N. (1999), "The definition of a threat to national interests in the financial and nonspillary sphere", *Jekonomika Ukrainy*, vol. 1, pp. 4—12.
20. Kir'janov, V. (2005), "Nothing acts as effectively as punishment by the ruble", *Gazeta «Segodnja»*, On the 26th of January.
21. Pasternak-Taranushhenko, G.A. (1994), "Economic and national security of Ukraine", *Jekonomika Ukrainy*, vol. 2, pp. 51-57.
22. Shevchuk, V. (1996), "Ukrainian economic thought against the background of modern civilization development", *Collection of scholarly papers*, Lviv, Ukraine, pp. 48-66.
23. Murtiiian, V.I. (1999), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [Economic security of Ukraine], Kyiv, Ukraine, p. 462.
24. Olejnikov, E.A. (2004), *Jekonomicheskaja i nacional'naja bezopasnost': uchebnik dlja vuzov* [Economic and national security: a textbook for high schools], Jekzamen, Moscow, Russia, p. 768.
25. Tkachenko, V.G. (2008), "Some provisions of the essence and content of economic security of the state", *Jekonomist*, vol. 9, pp. 9-11.
26. Mihus, I.P. and Cherevko, O.V. (2014), *Stratehichni priority detinizatsii ekonomiky Ukrainy u systemi ekonomichnoi bezpeky: makro ta mikro vymir* [Strategic priorities for the reduction of the economy of Ukraine in the system of economic security: macro and micro dimension], Cherkasy, Ukraine, p. 442.
27. Karakoz, I.I. and Samborskij, V.I. (1989), *Teorija jekonomicheskogo analiza* [The theory of economic analysis], Vyshhashk. Golovnoe izd-vo, p. 255.
28. Mihus, I.P. and Minenko, M.V. (2014), "Shadow economy and economic security: political aspects of the problem", *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya Ekonomichni nauky*, vol. 12 (305), pp. 67-71.
29. Rozmainskij, I.V. and Holodilin, K.A. (2000), *Istorija jekonomicheskogo analiza na Zapade* [The history of economic analysis in the West], Text of lectures, SpbGU, SPb., Russia, p. 382.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2016 р.